

УДК 811.161.2'342:070

**Олександра Гандзюк
(Луцьк, Україна)****ВОЛОДІННЯ ФОНЕТИЧНИМ РІВНЕМ МОВИ ЯК НЕОБХІДНА
СКЛАДОВА ПРОФЕСІОГРАМИ ЖУРНАЛІСТА**

У статті проаналізовано фонетичний рівень мови як необхідна складова професіограми журналіста. Розглянуто компоненти цієї професіограми. Досліджено ряд фонетичних мовних явищ. Проаналізовано асонанс, алітерацію, звукову анафору, звуконаслідувальні слова. Доведено, що зазначені фонетичні мовні явища найкраще впливають на адресата, а оволодіння фонетичним рівнем мови – важлива частина професійної майстерності.

Ключові слова: фонетичний рівень мови, закони фонетики, професіограма журналіста.

В статье проанализирован фонетический уровень языка как важная составляющая профессии журналиста. Рассмотрены компоненты этой профессии. Исследован ряд фонетических языковых явлений. Проанализированы ассонанс, аллитерация, звуковая анафора, звукоподражательные слова. Доказано, что указанные фонетические языковые явления лучше всего влияют на адресата, а овладение фонетическим уровнем языка – важная часть профессионального мастерства.

Ключевые слова: фонетический уровень языка, законы фонетики, профессия журналиста.

The article deals with the phonetic level of language, which is a necessary component of the journalist's job description, and components of this description are analyzed. A number of phonetic phenomena of the language are considered. Assonance, alliteration, sound anaphora, and sound imitation are analyzed. It is supposed that in this very form, speech sounds have a better impact on the recipient. The article displays phonetics as part of high culture of speech and an important part of professional skills.

Key words: phonetic level of the language, laws of phonetics, job description of a journalist.

Висока культура мови журналіста є важливою частиною його професійної майстерності, освіченості, інтелігентності [8, с. 3]. Вона визначається значною мірою майстерним оволодінням всіма рівнями мови, особливе місце серед яких займає фонетичний.

Фонетика – (з грецької – звуковий, голосовий) – 1) звукова будова мови; 2) розділ мовознавства, що вивчає звуковий бік мови [7, с. 700]. Вона вивчає звуки мови в акустичному, анатомо-артикуляторному, лінгвістичному аспектах.

Звук людської мови – явище матеріальне, фізичне, тому йому властиві ті ознаки, що й будь-якому звукові взагалі. Він, як і інші, виникає внаслідок коливання пружного середовища, від характеру коливань залежить його якість. Окремо взятий звук не наділений певним

значенням. Він набуває його у складі слів і морфем, виконуючи функцію розпізнавання і розрізнення значень. Звукова система кожної мови становить єдність, елементи якої пов'язані між собою і функціонують за певними законами.

Вивченню звука присвячено чимало наукових праць, серед яких особливе місце займають дослідження П.С. Дудика та Л.І. Мацько [2], [4]. Проте відсутнє ґрунтовне дослідження законів фонетики як складової частини культури мови, використання звуків у ролі засобів впливу на адресатів, що дуже важливе для професійної діяльності журналіста.

Мета нашої розвідки полягає в аналізі проблеми володіння фонетичним рівнем мови як необхідної складової професіограми журналіста. Відповідно до поставленої мети забезпечено виконання таких завдань:

- 1) доведена наявність у словах фонетичного значення;
- 2) показані можливості фоностилістики;
- 3) проаналізована специфіка відтворення законів фонетики на письмі.

Наявність фонетичного значення спостерігається у словах, що позначають рух, звучання, якість, форму, колір, світло. Фонетичне значення таких слів може мати природну (фізичну) вмотивованість (*тут, брязь*) і психологічну, зумовлену синестезією значення, тобто поєднанням або транспозицією одних видів відчуттів у інші за асоціацією (*легке є приємним, а важке – неприємним*).

Пряма фонетична мотивація може видозмінюватися або втрачатися, а натомість закріплюється мовна звичка сприймати певні звукосполучення саме так (*ляля, льоля, лелека, шури-мури*). Наприклад, із твердими звуками асоціюється щось велике, тверде, різке, неприємне, сильне, а з м'якими – м'яке, малесеньке, ласкаве. В основі звуконаслідування лежить відповідність (мотив) природних звучань, уявлень і акустико-артикуляторних ознак мовних звуків [4, с. 32].

Окрім фонетики, можливості звуків досліджує фоностилістика. Вона, спираючись на фонетику, вивчає частоту вживання фонем у різних стилях, їх сполучуваність і співвідношення, вибирає з ряду акустико-артикуляторних і лінгвістичних ознак, досліджених фонетикою, ті, що здатні створювати звуковий ефект, умотивований змістом і образністю тексту.

Стилістична фонетика вивчає засоби звукової організації мовлення, виділяє найдоцільніші способи використання природних і функціональних ознак звуків для певного типу мовлення [4, с. 31]. Її кваліфікують як лінгвістичне вчення про функцію окремої фонемі і найрізноманітніші поєднання фонем у словах і між словами в межах усїєї мовної системи, а також про функціональний вияв нормативно-літературної вимови слів, про наголошування слів, типову інтонацію мовних одиниць [2, с. 121].

Звуки (фонемі) стилістично сприймаються як рівноцінні, однаково емоційні та неемоційні. Емоційність звуків залежить від того, як їх вимовляє мовець. Звуки мають різну артикуляцію (творення, вимову): один – складнішу, інший – простішу, вимовляється з меншим мовленнєвим зусиллям. Однак певне стилістичне значення має різне поєднання звуків – алітерація, асонанс та ін. [2, с. 35]. І саме в такому вигляді звуки мови мають найкращий вплив на адресата.

Для написання тексту певного значення може набувати асонанс – концентроване повторення голосних звуків у поетичному рядку чи строфі [3, с. 66]. Для мови властиве поєднання стилістичної та віршувальної функції асонансу. Повтори голосних звуків важливі як з ритмомелодійного погляду, так і з погляду смислового навантаження.

Звукопис може створюватися також побічними наголосами і відповідною повнозвучною вимовою голосних незалежно від їх позицій, що й визначає природу асонансу. Поетичний текст часто будується на звуковому і смислово навантаженні кількох голосних, напр.:

Все більше нікому писать мені листи.

Залишилась, калино, тільки ти.

Вже ось і тітка, як остання гілка,

Геть одчахнулась з нашого причілка

і листя скинула на молоду траву.

Калино, ти живи! (І. Драч)

Наголошені *і* та *и* провідні в поліфонічній картині людського почуття, що створюється, зокрема, й відповідним звукописом. Як засоби фоностилістики, асонанси можуть взаємодіяти не тільки між собою, а й з алітерацією та всією ритмомелодикою відповідної фрази чи уривка зв'язного тексту. На повторі голосних звуків ґрунтується як прикінцева, так і внутрішня рима вірша, яку теж відносять до асонансу [7, с. 34].

Для здійснення впливу на читачів чи слухачів журналіст може послуговуватися і використанням анафори – стилістичної фігури, що утворюється повторенням того самого слова або синтаксичних елементів на початку окремих відрізків мовлення (строф, абзаців, речень і т.д.), оскільки анафора буває і звукова (повторюється один і той самий звук) [6, с. 14].

Фонетичними засобами мови суттєво формується краса й комунікативна принагідність художнього тексту, слів у ньому. Вони вагомо впливають на довершеність, поглиблення змісту висловлюваного [2, с. 129].

Журналістові важливо розуміти роль звуковідтворень і звуконаслідувань. Ці явища своєрідні, фонетично суміжні, тісно пов'язані. Звуковідтворення наявне тоді, коли текст наповнений звуками певних об'єктів природи, криками тварин, птахів, шумами машин, механізмів тощо.

Такі звуки передаються певними словами: *Жене з гір бурелом, котить валуни, ріка глухо гуркоче, перемелюючи все в глибині на кам'яних своїх жорнах. Серед брудних пінявих бурунів пливе дерево зелене, гіллясте!* (О. Гончар). У цих реченнях і подальшому тексті наявне кількаразове повторення різних звукосполучень зі звуком [р].

Цими оригінально яскравими і, водночас, грізними звуковими засобами створюється художньо виразна картина потопу, стихії, яка всесильна, усе долає на своєму шляху [2, с. 129]. Уміле використання звуковідтворень сприятиме журналістові у вияві потрібних йому емоцій читачів.

Звуконаслідувальні слова, у свою чергу, виражаються одноморфемними одиницями. Їх фонемна будова витлумачується за асоціативними зв'язками між звуковими комплексами і тими чи іншими звуковими уявленнями. Звуконаслідувальні слова характеризуються значною довільністю мовця, що зумовлюється його акустичними та артикуляційними можливостями, а також образним звукосприйманням і звуковідтворенням [1, с. 74].

Фонетичний «вміст» формує зовнішню оболонку слова, диференціює його лексичне значення. Тому у свідомості читача одні слова викличуть неприємні відчуття, а інші – позитивні емоції.

Кожен звук мови несе певну інформацію. Тому повторення його в тексті може мати на читача і слухача неабиякий вплив. Досконале володіння знаннями фонетики сприятиме створенню такого тексту, який матиме найбільший вплив на адресатів.

Знання фонетики дозволяє журналістові скласти речення так, що воно або максимально схвилює читача, викличе у нього обурення, або навпаки, заспокоїть його. Усього цього журналіст може досягти, користуючись різним поєднанням слів і звуків. Тому особливо ефективним є застосування алітерації – повторення однакових чи подібних за звучанням приголосних чи звукосполучень з метою підсилення чи інтонаційної виразності тексту.

Алітерацію спостерігаємо на початку складу у словах імітаційного характеру – *бубон, гоготати, шушукання*; на початку слів, що є компонентами стійких словосполучень (звичайно парні повтори) – *ні пуху ні пера, у вогонь і воду* та.ін; у різних словах цілої фрази, віршованого рядка, строфи чи ширшого контексту [3, с. 18]. Тому журналістам варто використовувати його як прийом посилення виразності художнього мовлення, як дієвий засіб впливу на адресатів.

Журналістам варто пам'ятати, що обов'язковим є знання фонетичних законів мови (у першу чергу для писемної форми). Це стосується в першу чергу подовження і подвоєння приголосних, спрощення в групах приголосних, чергування *о, е* з *а* або з *и*, чергування *г, к, х* із *ж, ч, ш* або *з, ц, с, д –дж, зд –ждж* у коренях слів тощо, законів милозвучності (чергування *у–в, і–й, з–із–зі (зо)*, вимова і правопис *и, і* в основах незапозичених слів і в основах слів західноєвропейського походження.

Подовження фіксується на письмі подвоєнням букв. Воно відбувається, у наголошених суфіксах *-енн* або *-анн* (не ототожнювати зі словами типу *юний, жаданий*, у яких ці сполучення звуків належать до кореня); між двома голосними перед «я», «ю», «є», «і», якщо попередній приголосний з'явився на місці історичного звука *i*; у власних назвах іншомовного походження та похідних від них словах, хоча у загальних словах іншомовного походження подовження не відбувається; на стику морфем (у цьому випадку діє передусім морфологічний принцип правопису), проте, якщо слово за своїм змістом далеко відходить від непрефіксального, приголосний не подовжується [5, с. 64].

Журналістам не можна забувати також про те, що іноді при словотворенні та словозміні виникає складний для вимови збіг трьох приголосних. Тоді, як правило, середній приголосний у вимові випадає. Проте на письмі ця зміна фіксується не в усіх випадках.

Групи приголосних *стн* і *стл* спрощуються на *сн* і *сл* у вимові й на письмі. Винятки становлять прикметники, які утворюються від іменників іншомовного походження на *ст*, та окремі слова.

Групи приголосних *скн*, *зкн* і *шчк* спрощуються на *сн*, *зн* і *шк* у вимові й на письмі, але також існує кілька винятків.

Журналістам варто пам'ятати й таке: в основах слів слов'янського походження вимовляється *i* пишеться українське *и* на місці російських *и, ы, а i* – на місці російських *о, е* (як правило, при чергуванні звуків *о, е, з i* за законом відкритого – закритого складу). Проте це правило стосується початку слова (*Ігор*), слів *дiрка, щиголь* і відкритих складів *-ри* або *-ли*.

Потрібно знати, що в основах слів західноєвропейського походження вимовляється *i* пишеться українське *и* після *ж, ч, ш* (шиплячих), *з, ц, с* (свистячих), *д, т, р*, якщо далі йде приголосний звук (крім *й*, бо в українській мові він сонорний) *радіо*, але *радист*. Умовно це правило називають «правилом дев'ятки». Виняток становлять давно запозичені слова із східних мов, які стали «своїми»: *вмпел, графин, єхидна, імбир, кипарис, кит, мигдаль, миля, башкир, калмик, киргиз, кинджал, кисет, кишлак, кишмиш* [5, с. 67].

Отже, знання законів фонетики, досконале володіння фонетичним рівнем мови, дозволить журналістові уникнути вживання звуків, неприємних для сприйняття слухом. Тільки гармонійне поєднання звуків додасть мовленнєвому потоку особливої виразності. Уміле використання фонетичного фонду української мови дасть можливість уникнути вживання слів, які складно сприймаються, уможливить усвідомлене сприйняття тексту.

А, за умови стилістично обґрунтованого використання, різноманітні слова виявляють свої функціональні можливості найповніше і найдоречніше. Фонетичні ж фігури, які дозволяють створити певні звукові образи, близькі до тих, які сприймаються органами зору і слуху в реальному житті – важливе знаряддя впливу журналіста на читачів і слухачів. У цьому плані можливе й подальше вивчення стилістичних можливостей фонетики і їх вплив на адресата.

Література

1. Бабій І.М. Службові слова в сучасній українській мові / І.М. Бабій, Т.П. Вільчинська. – Тернопіль : Навчальна книга – Богдан, 2004. – 96 с.
2. Дудик П.С. Стилістика української мови : навчальний посібник / Дудик П.С. – К. : Видавничий центр «Академія», 2005. – 368 с.
3. Літературознавчий словник-довідник / [за ред. Р.Т. Гром'яка, Ю.І. Коваліва, В.І. Теремка]. – К. : ВЦ «Академія», 2006. – 752 с.
4. Мацько Л.І. Стилістика української мови : підручник / Мацько Л.І., Сидоренко О.М., Мацько О.М. ; за ред. Л. І. Мацько. – К. : Вища шк., 2003. – 462 с.
5. Мозговий В.І. Українська мова у професійному спілкуванні. Модульний курс : навчальний посібник / Мозговий В.І. – К. : Центр навчальної літератури, 2006. – 592 с.
6. Оліфіренко С.М. Універсальний словник-довідник / С.М. Оліфіренко, В.В. Оліфіренко. – Донецьк : ТОВ ВКБ «БАО», 2008. – 432 с.
7. Українська мова. Енциклопедія / Редкол. : Русанівський В.М., Тараненко О.О. (співголови),

Теоретична і дидактична філологія. Випуск 12, 2012 р.

- Зяблюк М.Т. та ін. – К. : Укр. енцикл., 2000. – 752 с.
8. Яцимірська М.Г. Культура фахової мови журналіста / Яцимірська М.Г. – Львів : ПАІС, 2004. – 332 с.

Стаття надійшла до редакції 5 березня 2012 року

